

VẬN DỤNG QUAN ĐIỂM TIẾP CẬN ĐỒNG BỘ TRONG DẠY HỌC VĂN BẢN “MÙA LÁ RỤNG TRONG VƯỜN” (NGŨ VĂN 12)

ThS. ĐOÀN TIẾN DŨNG*

Tác phẩm văn học là sản phẩm của tâm hồn - tâm hồn nghệ sĩ luôn rung động trước cuộc đời. Với độc giả, việc đọc tác phẩm thể hiện một “hành vi giao tiếp” với tác giả. Do đó, tiếp nhận tác phẩm là một quá trình lâu dài, bao gồm nhiều cấp độ: *tiếp nhận bề mặt, phân tích cấu nghĩa và khái quát vấn đề*. Trong “cơ chế” dạy - học văn theo phương pháp mới, vận dụng *quan điểm tiếp cận đồng bộ* (TCĐB) tác phẩm văn chương trong nhà trường là một xu hướng mới - vừa đảm bảo được phương pháp lịch sử phát sinh, vừa chú trọng đến tác giả, tác phẩm cũng như phát huy vai trò tích cực của người đọc. Bài viết này ứng dụng *lí thuyết TCĐB* khi phân tích văn bản (VB) “*Mùa lá rụng trong vườn*” (Ngũ văn 12) trong tiểu thuyết cùng tên của nhà văn Ma Văn Kháng.

1. Quan điểm TCĐB được thể hiện ở 3 đặc điểm chính:

1) *Tiếp cận tác phẩm theo quan điểm lịch sử phát sinh* nhằm đi sâu tìm hiểu *hoàn cảnh lịch sử, thời đại, xuất xứ, cuộc đời và con người* của tác giả. Mỗi nhà văn đều được sinh ra trong một hoàn cảnh lịch sử nhất định và đều chịu sự tác động trở lại hoàn cảnh lịch sử, nên đều có khuynh hướng khẳng định tài năng và cá tính riêng của mình. Do đó, việc nghiên cứu tác phẩm phải dựa vào quan điểm *lịch sử phát sinh* là một yêu cầu tất yếu. Mặt khác, mỗi người viết là một “bản thể văn hoá”, một cá nhân trong cộng đồng xã hội, nên việc tìm hiểu “cá nhân văn hoá” của tác giả ở một mức độ nào đó sẽ giúp cho người đọc hiểu hơn tác phẩm của nhà văn.

2) *Tiếp cận tác phẩm theo cấu trúc bản thể văn bản*. Việc đọc hiểu “ngoài văn bản” tuy rất quan trọng nhưng vẫn không thay thế được việc khám phá “tự thân” văn bản. Quan điểm *tiếp cận văn bản* giúp cho người đọc, nhà nghiên cứu, giáo viên (GV) bộ môn không “thoát li” văn bản mà lĩnh hội những chủ đề, tư tưởng chính mà nhà văn muốn gửi đến bạn đọc. Nhà văn gửi đến cuộc đời những xúc động mãnh liệt nhất, những rung động tha thiết nhất trong tâm hồn mình qua những trang viết của mình. Do đó, tác phẩm văn chương chứa đựng trong bức tranh muôn

mặt về đời sống xã hội; việc tìm hiểu các yếu tố văn hoá trong văn bản càng làm nổi rõ hơn yếu tố thẩm mỹ chứa đựng trong đó.

3) *Tiếp cận tác phẩm theo hướng lịch sử chức năng*, chú ý đến mối quan hệ giữa *bạn đọc* và *tác phẩm* cũng như xem xét sự tác động của tác phẩm vào đời sống, tình cảm, tư tưởng, nhận thức của bạn đọc. Mỗi tác phẩm là một thể giới nghệ thuật, việc tiếp cận thực sự có sự tác động, biến tác phẩm thành một “đối tượng” và biến chủ thể người đọc thành chủ thể văn học. Khi đó, người đọc trở thành *bạn đọc đồng sáng tạo* với tác giả.

Khi tiếp cận tác phẩm văn học trong nhà trường phổ thông, việc vận dụng quan điểm TCĐB phải được coi như một nguyên tắc “tiếp cận khoa học”, xuất phát từ bản chất văn học và quy luật tiếp nhận.

2. Vận dụng quan điểm TCĐB trong dạy học VB “*Mùa lá rụng trong vườn*”

Từ thực tế dạy học VB, có thể nhận thấy một số GV và học sinh (HS) vẫn chưa tiếp cận tác phẩm một cách đầy đủ và đồng bộ, mà chủ yếu là tiếp cận theo khuynh hướng lịch sử phát sinh và khuynh hướng cấu trúc bản thể văn bản, nên hiệu quả giờ học không cao, chưa phát huy được khả năng cảm thụ nghệ thuật và sáng tạo trong việc tiếp nhận của HS.

Để HS có thể tiếp cận đồng bộ VB “*Mùa lá rụng trong vườn*”, theo chúng tôi, GV bộ môn cần tiến hành các biện pháp sau:

1) *Hướng dẫn HS tìm hiểu về bối cảnh lịch sử và hoàn cảnh ra đời tác phẩm*: GV yêu cầu HS chuẩn bị trước VB, nắm rõ hoàn cảnh ra đời của tác phẩm; hiểu biết về các “yếu tố bên ngoài” tác phẩm, có liên quan ảnh hưởng đến sự ra đời của tác phẩm. Trên cơ sở đó, GV có thể đưa ra một số câu hỏi gợi mở, như: “*Tiểu thuyết “Mùa lá rụng trong vườn” ra đời trong hoàn cảnh nào?*”... Sau khi HS nắm bắt được những nét cơ bản về hoàn cảnh ra đời tác phẩm, GV cần giúp các em xác lập mối quan hệ giữa bối cảnh

* Trường THPT Thực hành cao nguyên - Đại học Tây Nguyên

HOẠT ĐỘNG CỦA GV VÀ HS	NỘI DUNG CẦN ĐẠT
Hoạt động 1: Tìm hiểu chung HS đọc SGK, tóm tắt nét chính.	1. Tìm hiểu chung 1) Tác giả Nhà văn Ma Văn Kháng (tên khai sinh là Đinh Trọng Đoàn) sinh năm 1936, quê gốc ở phường Kim Liên, quận Đống Đa, Hà Nội; là người có nhiều đóng góp tích cực cho sự vận động và phát triển nhiều mặt của văn học nghệ thuật. Ông được tặng giải thưởng văn học ASEAN năm 1998 và giải thưởng Nhà nước về văn học nghệ thuật năm 2001. 2) Tác phẩm chính (đã nêu trong SGK) 3) Tiểu thuyết "Mùa lá rụng trong vườn" Tiểu thuyết được tặng giải thưởng Hội nhà văn Việt Nam năm 1986. Thông qua câu chuyện xảy ra trong gia đình ông Bằng, một gia đình nền nếp, luôn giữ gìn pháp luật ngay trở nên chao đảo trước những cơn "địa chấn tinh thần" từ bên ngoài, nhà văn bày tỏ niềm lo lắng sâu sắc cho giá trị truyền thống trước những đổi thay của thời cuộc.
Hoạt động 2: Hướng dẫn tìm hiểu giá trị của đoạn trích 1) GV tổ chức cho HS đọc, tóm tắt và tìm hiểu nhân vật chị Hoài. Có thể nêu câu hỏi: <i>Anh (chị) có ấn tượng gì về nhân vật chị Hoài? Vì sao mọi người trong gia đình đều yêu quý chị?</i> HS làm việc cá nhân, trình bày suy nghĩ của mình trước lớp.	2. Tìm hiểu giá trị của đoạn trích 1) Nhân vật chị Hoài - Chị Hoài mang vẻ đẹp đậm chất của người phụ nữ nông thôn: "người thôn quê trong cái áo lồng trần hạt lựu. Chiếc khăn len nâu thắt óm khuôn mặt rộng có cặp mắt hai mí đắm đắm và cái miệng cười rất tươi". - Nét đậm chất, mặn mà loạt lên từ tâm hồn chị, từ linh cảm đôn hậu, từ cách ứng xử, quan hệ với mọi người. Từng là con dâu trưởng trong gia đình ông Bằng, bấy giờ chị đã có một gia đình riêng với những quan hệ riêng, lo loan riêng, nhưng mọi người vẫn nhớ, vẫn quý yêu chị. Bởi vì "người phụ nữ lương đã cắt hết mối dây liên hệ với gia đình này, vẫn giao cảm, vẫn chia sẻ buồn vui và cùng tham dự cuộc sống của gia đình này" (biết chuyện có Phương đã chuyển công tác, nhận được thư bố chồng cũ, "sợ ông buồn nên phải lên ngay"; chu đáo, xót tới chuẩn bị quà, hỏi thăm tất cả mọi người lớn, bé; sự thành tâm của chị trước bàn thờ gia tiên chiều 30 Tết...). Trong tiềm thức mỗi người "vẫn sống động một chị Hoài đẹp người, đẹp nết". - Nhân vật chị Hoài là mẫu người phụ nữ vẫn giữ được nét đẹp truyền thống quý giá trước những "con địa chấn" xã hội.
2) GV tổ chức cho HS tìm hiểu cảnh sum họp gia đình trước giờ cúng Tết niên bằng các câu hỏi: a) <i>Phân tích diễn biến tâm lí hai nhân vật (ông Bằng và chị Hoài) trong cảnh gặp lại trước giờ cúng Tết niên.</i> b) <i>Khung cảnh tết và dòng tâm tư cùng với lời nhắn của ông Bằng trước bàn thờ gọi cho anh (chị) cảm xúc và suy nghĩ gì về truyền thống văn hoá riêng của dân tộc ta? (GV gợi dẫn: Tìm những chi tiết miêu tả về khung cảnh ngày tết, cử chỉ, lời nhắn của ông Bằng trong đoạn văn cuối)</i> HS làm việc cá nhân, trình bày suy nghĩ của mình trước lớp.	2) Cảnh sum họp trước giờ cúng Tết niên a) Diễn biến tâm lí hai nhân vật ông Bằng và chị Hoài trong cảnh gặp lại: - Ông Bằng: "nghe thấy xôn xáo tin chị Hoài lên", "ông sống lại khi nhìn thấy Hoài, mặt thoáng một chút ngỡ ngàng. Rồi mắt ông chớp liên hồi, môi ông bật bật không thành tiếng, có cảm giác ông sắp khóc rồi", "giọng ông bỗng khê khê, khàn khàn: "Hoài đấy ư, con?". Nỗi vui mừng, xúc động không đầu giếm của ông khi gặp lại người đã lừng là con dâu trưởng mà ông rất mực quý mến. - Chị Hoài: "gần như không chủ động được mình, lao về phía ông Bằng, quên cả đôi dép, đôi chân to bản... kíp hãm lại khi còn cách ông vài hai hàng gạch hoa". Tiếng gọi của chị nghẹn ngào trong tiếng nức "Ông!". - Cảnh gặp gỡ vui mừng nhưng pha chút tiếc thương, đau buồn. b) Khung cảnh tết và dòng tâm tư cùng với lời nhắn của ông Bằng trước bàn thờ - Khung cảnh tết: "khói hương, mâm cỗ thịnh soạn "vào cái thời buổi đất nước còn nhiều khó khăn sau hơn ba mươi năm chiến tranh...", mọi người trong gia đình lễ tụy, quây quần... Tết cả chuẩn bị chu đáo cho khoảnh khắc tri ân trước tổ tiên trong chiều 30 tết. - Ông Bằng "soát lại hàng khay áo, chỉnh lại cái vạt, ho khan một tiếng, dịch chân lại trước mặt bàn thờ". "Thoảng cái, ông Bằng như quên hết xung quanh và bản thể. Đứng lên trong ống cái cảm giác thảng lảng rất đối quen thân và tâm trí ông bỗng mở nhỏ... Thuá thấy mẹ đã cách trở ngăn tròng mà vẫn hằng sống cùng con cháu. Con vẫn vắng nghe đầu đầy lời giáo huấn..."
Hoạt động 3: Hướng dẫn tổng kết GV hướng dẫn HS tự viết tổng kết.	3. Tổng kết Tổng kết giá trị đoạn trích dựa trên 2 mặt: - Giá trị nội dung tư tưởng. - Giá trị nghệ thuật.

lịch sử phát sinh, cấu trúc bản thể, lịch sử chức năng. Sau phần ổn định và kiểm tra bài cũ, hoạt động dạy học nội dung bài mới được thể hiện như sau (xem bảng).

Trên đây là những đề xuất chủ yếu nhằm giúp HS tiếp cận đồng bộ VB "Mùa lá rụng trong vườn", qua đó cũng lưu ý GV cần vận dụng một cách linh hoạt các biện pháp cụ thể để giúp HS khám phá tác phẩm thông qua thiết kế giáo án thử nghiệm ở cả ba phương diện: lịch sử phát sinh, cấu trúc bản thể và lịch sử chức năng. □

Tài liệu tham khảo
 1. Nguyễn Văn Cường. **Bài giảng lí luận dạy học hiện**

lịch sử với tác phẩm (có nhận thấy được mối liên hệ này thì việc tìm hiểu hoàn cảnh lịch sử mới có ý nghĩa). Trong quá trình phân tích, GV cũng cần đối chiếu tác phẩm với thời đại lịch sử, với quan niệm (hoặc phong cách tác giả) để làm sáng rõ hơn mối quan hệ giữa tác phẩm - thời đại - tác giả.

2) Hướng dẫn HS tìm hiểu VB tác phẩm: GV đưa ra những câu hỏi khám phá nội dung tác phẩm, bắt đầu bằng việc khai thác các yếu tố của văn bản tác phẩm (như: kết cấu, ngôn ngữ, hình ảnh, chi tiết...) thông qua việc khai thác VB.

Trong thiết kế "Giáo án thử nghiệm vận dụng quan điểm TCĐB" khi dạy học VB "Mùa lá rụng trong vườn" trong cuộc đời viết văn của ông; cảm nhận được những tình cảm chân thành, đậm chất cùng sự ứng xử rất cảm động giữa những người trong gia đình ông Bằng vào một chiều tất niên, về kĩ năng, chúng tôi yêu cầu HS tiếp cận đoạn trích một cách đồng bộ ở cả 3 hướng:

- đại** (Tài liệu học tập dành cho học viên cao học).
 Trường Đại học sư phạm Hà Nội, 2009.
 2. Phan Huy Dũng. **Tác phẩm văn học trong nhà trường phổ thông - Một góc nhìn, một cách đọc.** NXB Giáo dục Việt Nam, H. 2009.
 3. Ma Văn Kháng. **Mùa lá rụng trong vườn.** NXB Phụ nữ, H. 1987.
 4. Phan Trọng Luận. **Văn học trong nhà trường, nhận diện tiếp cận đổi mới.** NXB Đại học sư phạm Hà Nội, 2008.

SUMMARY

Applying the theory of comprehensive approach to teaching literary works in school is a progressive trend, which ensures the historical method, attaches importance to authors and works themselves, while emphasizing the active role of readers. This theory has been applied by us to the text extracted from the novel "The season of fallen leaves" by writer Ma Van Khang (in the Grade 12 Vietnamese literature textbook).